

תמוז ט"ו

נמשל כבהמות נדמו:
 עדרור אבותיו עד נעלח לא יראו אור: אדם ביקר ולא יבין
 אחריו פבורו: פירגפשו בחינו ויודך פיריטיבי לך: תבוא
 איש כיריפה כבוד ביתו: פי לא במוחו יקח הפל לא יתיר
 יפדה נפשו מיד שאול פי יקחמי סלה: אלתירה פיריעשר
 ישרים ו לפקר ועירם לבלות שאול מזבל לו: אר-איהם
 פפרים ירצו סלה: פצאו לשאול שיתו מות זרעם וירדו כם
 פלי-לון נמשל כבהמות נדמו: זה דרכם כפל למו ואחריהם
 משכנתם לרוד ודר קראו בשמותם עלי אדמות: ואדם ביקר
 וכער יאבדו ועזבו לאחיהם חילם: קורבם פתימו ו לעולם
 לנצח לא יראה השחת: פי יראה ו חכמים ימותו יחד כפל
 ותו לא יאיהם פפרו: ויקר פדיוו נפשים וחדל לעולם: וחי-עוד
 על-תילים וכרב עשרם ותהלהו: אח לא יפדה יפדה איש לא
 פכפור חידתי: למה אירא פימי רע עון עקבי וסופני: הבטחים
 ידבר חכמות והגות לבי תבונות: אפה למשל אחי אפתח
 ישיב ידלל: גס-בני אדם גס-בני איש יחד עשיר ואביו: פי
 למנעתי כבתי-לרח מומור: שמעו-זאת פל-ה-עמים האמינו פל-

ועזרם

תמוז ט"ו

פל-מלא-ב-ה-לב:
 רחמי ו קרבת אל-הימים לו טוב שמי ו פארתי ידתי מחסר לספר
 פיהם: פיר-הנה רחמי רב ו אביו הן צמתה פל-זונה מפי:
 פיעתי בארמי: פלך שאר ו אר-לבב אור-לבב ו חלקי אר-איהם
 בעצתת תגתני ו אחר פבור תלקתני: מיר-ל ו בשמים ו אפ-ל-ל
 ארע פבהמות הייתי עפוד: ו אמי תמיר עפוד אחרות ביר-מי:
 תבתי ו תתמני ו לבב ו כח ו ירתי אשתו ו און ו רע רע
 כרע ספרו תמו מוקלחות: פחלים מהקל ו ארתי בעיר ו אר-ל-ל
 פחלקות תשית למו חפלותם למשוואות: אר-הו קל שמה
 היא בעיני: עד-אבא אל-מקדשי ו אל-אבינה לאחיותם: אר-
 הספרה כמו הפה דור פנת בגדתי: ו אחשבה לך עת זאת עמל
 פפי: ו אהי פל-ה-יום ו תוכחתי לבלתיים: אם-אמתי
 שילוי ו אולם השאו-ת-ל: אר-ל-ק ו פיתי לבב ו אחרתי פגלתי
 ואמרו ו אביה ידע-אל ו ש דעה בעליון: הפה-אל-רשעים
 תהלך פא-א: ו לב ו ישיב עמו הולם ומי פלא ו פמו למו:
 ו דברתי ברע אשק מפורום ידברו: שיתו בשמים פיהם ו חלשונם
 ו שית חסם למו: יצא מחלב עינימו ו עברו משפוחת לבב: ומקו
 ארמי שמי ו עמי אדם לא ו געו: לבן ענקתמי ו אר-יעמל
 ו ארמי שמי ו עמי אדם לא ו געו: לבן ענקתמי ו אר-יעמל
 ו ארמי שמי ו עמי אדם לא ו געו: לבן ענקתמי ו אר-יעמל
 ו ארמי שמי ו עמי אדם לא ו געו: לבן ענקתמי ו אר-יעמל

נמיו | שופכי

ישוב

הוא

הרמב"ם,
הלכות תלמוד
פ"ק ז'

הרמב"ם, הלכות תלמוד,
בבבאון ח"ק' החס"ס א

א. אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק
בחכמתה כדי שאקבל הברכות הכתובות בה, או כדי
שאזכה לחיי העולם הבא. ואפרוש מן העברות שהזהירה
תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה, או
כדי שלא אכרת מחיי עולם הבא.

אין ראוי לעבוד את יי על דרך זו. שהעובד על דרך זו הוא
עובד מיראה, ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים.
ואין עובד את יי על דרך זו אלא עמי הארץ והנשים
והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה, עד שתרבה דעתן
ויעבדו מאהבה.

ב. העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות, והולך בנתיבות
החכמה, לא מפני דבר בעולם, לא מפני יראת הרעה, ולא
כדי לירש הטובה, אלא עושה האמת מפני שהיא אמת,
וסוף הטובה לבוא בגללה*.

א: "בכללי"

ומעלה זו היא מעלה גדולה עד מאד ואין כל חכם וזכה
לה. והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקדוש ברוך הוא
אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה. והיא המעלה שצונו
בה הקדוש ברוך הוא על ידי משה, שנאמר "ואהבת את יי
אלהיך" (דברים י"ח, ט"א). ובזמן שיאהב את יי אהבה הראויה
מיד יעשה כל המצות מאהבה.

ג. וכיצד היא האהבה הראויה, הוא שיאהב את יי אהבה
גדולה יתרה עזה עד מאד, עד שתהא נפשו קשורה
באהבת יי, ונמצא שוגה בה תמיד, כאלו חולי האהבה,
שאין דעתן פנויה מאהבת אותה אשה שהוא שוגה בה
תמיד, בין בשכבו, בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל
ושותה. יתר מזה תהיה אהבת יי בלב אוהביו, ושוגין בה
תמיד כמו שצונו "בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים י"ח, י"ב; ל"ו)
והוא ששלמה אמר דרך משל "כי חולת אהבה אני" (שיר
השירים ב"ח). וכל שיר השירים משל הוא לענין זה.

ד. אמרו חכמים הראשונים, שמא תאמר הריני למד
תורה בשביל שאהיה עשיר, בשביל שאקרא רבי, בשביל
שאקבל שכר לחיי העולם הבא, תלמוד לומר "לאהבה"
את יי" (דברים י"ג, ו"ד), כל שאתם עושין לא תעשו אלא
מאהבה.

א: "ישכר בעולם"

ועוד אמרו חכמים, "במצותיו חפץ מאד" (תהלים קי"ב, א)
"במצותיו" ולא בשכר מצותיו. וכן היו גדולי החכמים
מצוין לנבוני תלמידיהן ומשכיליהן ביחוד, אל תהיו
כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל טובה אלא
היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל
כלום, אלא מפני שהוא הרב ראוי לשמשו, כלומר עבדו
מאהבה.

ה. כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר, או כדי שלא תגיע
עליו פורענות, הרי זה עוסק בה שלא לשמה. וכל העוסק
בה לא ליראה, ולא לקבל שכר, אלא מפני אהבת אדון
כל הארץ שצוה בה, הרי זה עוסק בה לשמה. ואמרו
חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה אפלו שלא לשמה
שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

לפיכך בשלמדוין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי
הארץ, אין מלמדוין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל
שכר. עד שתרבה דעתן ויתחכמו חכמה יתרה, מגלין להן
רז זה מעט מעט, ומרגילין אותן לענין זה בנחת, עד
שישיגוהו וידעוהו, ויעבדוהו מאהבה.

ו. דבר ידוע וברור שאין אהבת הקדוש ברוך הוא
נקשרת בלבן שלאדם עד שישגה בה תמיד כראוי ועזוב
כל שבעולם חוץ ממנה כמו שצוה ואמר "בכל לבבך ובכל
נפשך" (דברים י"ח, י"ב; ל"ו) אלא בדעה שידעוהו. ועל פי הדעה
תהיה האהבה*. אם מעט מעט ואם הרבה הרבה.

לפיכך צריך אדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות
ותבונות המודיעין לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין

והנה זאת נדאי, שאהבה זאת צריך שלא תהיה אהבה
התלויה בדבר, דהיינו שיאהב את הבורא יתברך על
שמיטיב אליו ומעשירו ומצליח אותו, אלא כאהבת
הבן לאביו שהיא אהבה טבעית ממש, שטבעו
מכריחו וכופהו לזה, כמאמר הפתוח (דברים לב, ו)
"הלוא הוא אביך קנך". ומכחן האהבה הזאת הוא
בזמן הדחק והצרה. וכן אמרו זכרונם לברכה (ברכות
נד, א), "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך"
(דברים ו, ה), אפלו נוטל את נפשך, "ובכל מאדך" בכל
קמונך.

אמנם כדי שלא תהיינה הצרות והדחקים קשי ומניעה
אל האהבה, יש לאדם להשיב אל עצמו שתי
תשובות: האחת מהן שנה לכל נפש, והשנייה לתכמים
בעלי הדעה העמקה. האחת היא (ברכות ס, ב), כל מאי
דעבדין מן שמיא לטב. וזה, פי אפלו הצער ההוא
והדחק הנראה בעיניו רעה, איננו באמת אלא טובה
אמתית, וכמשל הרופא החותך את הבשר או את
האבר שנפסד כדי שיכריא שאר הגוף ולא ימות, שאף
על פי שהמעשה אכזרי לכאורה, אינו אלא רחמנות
באמת, להיטיבו באחריתו. ולא יסיר החולה אהבת
מהרופא בעבור זה המעשה, אלא אדריבא יוסיף
לאהבה אותו. כן הדבר הזה, כשיחשוב האדם שכל
מה שהקדוש ברוך הוא עושה עמו, לטובתו הוא
עושה, בין שיהיה בגופו בין שיהיה בממונו, ואף על
פי שהוא אינו רואה ואינו מבין איך זה הוא טובתו,
נדאי טובתו הוא, הנה לא תחלש אהבתו מפני כל
דחק או כל צער, אלא אדריבא תגבר ונוספה בו תמיד.
אף בעלי הדעה האמתית אינם צריכים אפלו לטעם
הנה, פי הרי אין להם לכונן לעצמם כלל, אלא כל
תפלתם להגדיל כבוד שמו יתברך ולעשות נחת רוח
לפניו. וכל מה שיתגברו עפובים נגדם עד שיצטרכו
הם יותר פח להעבירם, הנה יאמץ לבם וישמחו
להראות תקף אמונתם, כשר צבא הרשום בגבורה
אשר יבחר לו תמיד במלחמה התנקה יותר, להראות
תקפו בגבורה. וכבר מרגל זה הענין בכל אוהב בשר
נדם שישמח כשיזדמן לו מה שייכל להראות בו אל
אשר הוא אוהב עד היכן מגיע עצם אהבתו.

א: "על פי האהבה"
ותכן שהכונה "על
פי האהבה"

צִיָּה לְאֵלֵינוּ

פרשת עקב פורחת בתאור הגמול הצפוי להולכים בדרך ה':
"וְהָיָה עֵקֶב שְׂמֵךְ שְׁמֹנְנוֹת אֶת הַמְּשֻׁפָּטִים וְאֵלֶּה הַמְּשֻׁפָּטִים וְעַשְׂיָתָם אִתָּם.
וְלִשְׁמֹר מִן א-לוהיו יָלַד אֶת הַבְּרִיית וְאֵת הַזֶּסֶד אֲשֶׁר נִלְפַע לְאֵבֶתֶיךָ.
וְאֵתְּכָם וְהִרְבֵּת וְהִרְבֵּת וְהִרְבֵּת כַּמֶּנֶן וְפִרְיָ אֲדָמָתְךָ..." (הברים ז: כג-כז)

אלא בא בדרך-עקב: 'באחרונה' (אם נראה) 'בדרך משקלה'
(הכ"ז), ונקודה זו היא עצמה המסר המוח במילה 'עקב'!
התורה מבקשת להבהיר לנו כי אמנם שבר המצוות -
בוא יבוא, אך אל לנו לצפות כי יגיע מיד, ועלינו להמתין
בסבלנות לקבלתו בדרך עקיפה וממושכת.

אך מדוע למנוע השם צריך הדבר להיות כך, וכי קצרה
יד ה' לשלם גמול לאוהביו - כאן ועכשיו?
יחדה מזה: האם אין שהיו הממושך במנון השבר והעונש,
עלול להביא לפקפוק שמא אינו קיים כלל, כדברי הכותב:
"אֲשֶׁר אֵין-יָעִשֶׂה מִמֶּנּוּ מַעֲשֵׂה הַדָּעָה (גור הדין) - מִתְּנֵי,
עַל פִּי מִלֵּא לֵב בְּנֵי הָאָדָם צִדָּה לְעֵשׂוֹת רַע" (קהלת ח: א).
[והשמות לבם של המשפטים המשהים לאין עין את גור הדין...]

"היום - לעשותם!"

לשאלות קשות אין לחפש תירוצים, אלא לבקש תשובות
עמוקות הנובעות מתוך השאלות עצמן, כוונת "ומגמה יושע".
ואף כאן יש לגלות כיצד נובעת דרך-עקב, מתוך מעמקי
הרעיונות הצפונים בתורת הגמול - עצמה.

תורת הגמול, כשלעצמה - ישרה ונוכחה, ועיקרה בא
ללמדנו שהעולם אינו המקדש: יש בו זיון, יש בו ריבוי,
"הגמול לאיש חסד - כמפעלו, וזמון לישע - רע כרשתו".
דא עקב: תורת הגמול הזאת, אליה - וקוין בה,
שכן עלולה היא להביא את הבריות לעשות את רצון ה',
רק מפחד העונש ומתוך רצון לקבל שכר, או אז - תדחק
לשוליים כל המוטיבציה לעבודת ה' - לשם שמים, וכל
האנשים נהגו כילדים קטנים המצפים לסניפים מיידיים.
לפיכך, כדי לחנך את האדם להגיע למדרגה הגבוהה של
עשיית המצוות לשם שמים, ולא "על מנת לקבל פרס"
(אבות א: א), הברכה היה לדחות את קבלת השכר העונש
ו- להתחם - לאחר זמן - 'בדרך-עקב'.

דברים מפורשים ברוח זו אומר מדרש תנחומא בפתח
פרשת עקב, על הפסוק "וְהָיָה עֵקֶב שְׂמֹנְנוֹת"
"זה שאמר הכותב: "...עַשְׂוֹ מַעֲשֵׂיךָ לֹא מַדַּע" (משלי ה: ו)
אמר ה' אלהיכם כי אבא בר כוזבא: עֵשָׂו הִקְבִּיל שִׁכְרֵי עוֹשֵׂה
מצווה בעולם הזה, כדי שיהיה ישראֵל עושים - מַעֲשֵׂי,
היינו עושים מצוות בלב שמים - לשם שמים.

דומה, שזוהו קו התפר בין פרשת ואחרונה לפרשת עקב:
בסוף פרשת ואחרונה נאמר: "וְשִׁמְרֵת אֶת הַמִּצְוֹת וְאֵת
הַחֻקִּים וְאֵת הַמְּשֻׁפָּטִים אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה לְעֵשְׂוֹת"
ופירושו חכמים: "וְחַוִּים - לַעֲשׂוֹתָם" ולא למחזר - לַעֲשׂוֹתָם.
ם - לַעֲשׂוֹתָם, - לְקַבֵּל שׂוֹכִים" (פנינים כ"ב ע"ב).

למה ללכת בדרך עוקפת?

אך הרמב"ן עצמו אינו מסתפק בפירושו זה ומביא פירוש נוסף:
"ואנוקלס תרגם: "עקב - חלף" - כמו 'חָלַף עֲבַתְכֶם' (במבט י"ח, לא)
לשון סיבוב, הנגזר מ'וְהָיָה עֵקֶב לְמִישְׁרֵי' (ישעיה מ' א)
- דרך עיקול החולק סביב סביב. ויפה פירש - כי לשון עיקובה
- כלשון חכמים 'עקפה', לגולל וסביב".

הוא מוסיף השערה לשונית מעניינת, הקושרת את העקב לעקיפה:
"עיקראו כן (לעקב הרגל) - בעבור היוות מעוגלי".
ואולם דומה שניתן לקשור בין שתי המשמעויות גם בדרך הפוכה:
המשמעות הראשונה - היא עקב הרגל, וממנה נגזרת המשמעות השנייה
של דרך עקיפה - ההולכת בעקבות. סימני הדרך של העקבות.

כדרך שנאמר בשיר השירים (ח, א): "אֵצֶל דָּל פְּעֻקְבֵי הַצֹּאן"
וכן אף: "וְהָיָה עֵקֶב שְׂמֹנְנוֹת" - פירושו: וְהָיָה עֵקֶבְכֶם אֲשֶׁר תִּשְׁמְנוּ...!
מכל מקום, מעבר לאסוציאציות הלשוניות השונות, יש לעמוד על
המבנה המשותף לפירוש האבן עזרא והרמב"ן:
בשניהם מודגשת העובדה שהשכר, אינו ניתן במישרין - כאן ועכשיו,

הוא אומר: עלינו להיות 'עכשוויים' - התבנים לעשות עכשיו!
אבל לא 'עכשוויים' - המצפים לקבל שכר ומצויין.

לפיכך בא הכתוב הסמוך לו, בתחילת פרשת עקב ומצויין:
"וְהָיָה עֵקֶב שְׂמֹנְנוֹת" - עתידין אולם לקבל שכר, אבל רק בדרך-עקב.

אין מי שהיטיב לנסח דברים אלה בלשון בהירה וחדה יותר
מ'משנר הגדול' - הרמב"ם בסוף הלכות תשובה (י: א):

"העושה מאוהבה, עוסק בהורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה,
לא מפני דבר בעולמו! לא מפני ראות הדעה ולא כדי לירש השובה,
אלא עושה האמת מפני שהיא אמת, וסוף הטובה לבוא בגללה".

"עושה האמת מפני שהיא אמת..."

אסיים בסיפור אישי, העומד בסימן דברים אלה של הרמב"ם:
בשיחה שקיימתי בשכר הימים עם ידידי זבולון המר ז"ל, בהיותו שר
החינוך, עלתה השאלה הקשה: כיצד ניתן לחנך בני נוער ללמוד תורה
ולקיים מצוות - לשם שמים, ולא רק כדי לקבל ציונים טובים או ציופים,
אע"פ שמוסכם היה, שאי אפשר להתחמק מחלוקת העודות, ויש הכרח
לקיים לעתים בשיטת "שכר ועונש".

אגב העיין בשאלה זו, הראיתי לזבולון את הרמב"ם בהלכות תשובה:
"עושה האמת מפני שהיא אמת, וסוף הטובה לבוא בגללה".
הבונן זבולון במשפט זה, קרא אותו פעם ועוד פעם ואמר בהתרגשות:
"איזה משפט נפלא! איזה מילים, איזו עוצמה!"

אך לאחר מכן נאנח ואמר: "אבל בינינו לבין עצמנו, האם אין סתירה
מסויימת בין חלקו הראשון של המשפט, לחלקו השני?

הרי ברגע שהאדם ירד שבסוף תגיע אליו הטובה, אין הוא יכול
להשתחרר מהצפייה לקבל אותה, ואיך יוכל לעשות את האמת
- רק מפני שהיא אמת?"

ענתיו לו: "אין ספק שזוהו ניסיון קשה, אבל כדי להקל על האדם - לעמוד
בו, אין השכר בא מייד אלא לאחר סיבוכים וגמולים ממושכים, ולפיכך
מדינש הרמב"ם: "...וְסוֹף הַטּוֹבָה לְבּוֹא בְּגִלְהָ", בסוף - ולא מיד".
הבונן זבולון פעם נוספת בדברי הרמב"ם ואמר: "כמה ישרים הם:
"עושה האמת מפני שהיא אמת - וסוף הטובה לבוא בגללה"
אני חושב שכדאי להפוך אותם לסיסמא, ולחלוקת בבתי הספר ובבתי הכנסת"
והחוסף ואמר בחיך מר: "...ואולי גם על כתלי משכן הכנסת..."

חנן פודת